

A HATÓ/HETŐ KÉPZŐ SZEREPE A MAI MAGYAR NYELVBEN

VELCSOV MÁRTONNÉ

1.1 BERRÁR JOLÁN (ÁltNyelvTan. VI, 69—78) a képzett szavaknak szintagmával való egyértékűségét hangsúlyozza, főként a generatív grammatika oldaláról. De ezen túl — voltaképpen történeti síkon — azt a feltevést is megkockáztatja, hogy „...a képzett szó létrejöttek legáltalánosabb oka és célja a szintagmarövidítés... Egy szó hordozza most már azt a tartalmat, amit korábban csak két szóval tudunk kifejezni. A képző egy kihagyott szintagmataggal egyértékű, ennek a jelentését hordozza — sokszor jóval erősebben általánosítva.” (i. m. 75). Az agglutinációval keletkezett képzők létrejöttét is így magyarázhatjuk (vö. i. h.).

1.2 A nyelvreírásban egy-egy képző nyelvi szerepének bemutatása közben a megfelelő szintagmával való helyettesítés biztonságos alapot nyújt a jellemzéshez, tipizáláshoz. Ugyancsak BERRÁR (ÁltNyelvTan. III, 35) hangsúlyozza, hogy: „Sok esetben nem egyszerűen arról van szó, hogy egy képzett szó jelentése nagyjából megegyezik egy szószerkezet jelentésével, vagy hogy az azonos képzővel ellátott szavak mindig ugyanolyan típusú szintagmákká bonthatók fel.”

A képzőknek és a képzett szavaknak szintagmává bontás alapján való osztályozása az alaki kérdéseken belül további különbségtétel lehetőségét hordozza magában.

1.3 A képzők leíró vizsgálata során egyre sürgetőbb igényként jelentkezik a gyakoriság, a produktivitás figyelembevétele is. KÁROLY SÁNDOR (MŊy. LXVII, 271) megállapítja, hogy: „Egy-egy képző nem általánosságban produktív, hanem egy-egy jelentésben vagy morfológiai kötöttségben.” Tehát az egyes képzőket, amelyek több jelentésben is használatosak — és ezt többé-kevésbé mindegyikről elmondhatjuk —, a különböző szerepekben külön-külön kell a termékenység és a vele összefüggő gyakoriság szempontjából mérlegre tenni.

2.1 Jelen fejtegetésemben a *ható/hető* képzőt mutatom be egyrészt abból a szempontból, hogy milyen szintagmával helyettesíthetjük a mai nyelvben, másrészt a produktivitás és a gyakoriság szempontjából.

2.2 Milyen szintagmával vagy szintagmákkal lehet a *ható/hető* képzős származékokat helyettesíteni? Vizsgáljuk meg először az ÉrtSz.-ban felsorolt származékokat.

Az adatokat a VégSz.-ban együtt találjuk.

-*ható* (VégSz. 302—3):
elfogadható
megtámadható
oldható
megmondható*

elmondható
tudható
fogható
hozzáfogható*
megfogható

felfogható	szétszedhető
kézzelfogható	ehető
fegyverfogható	lehető*
iható	tehető
lakható	feltehető
összecsukható	hasznavehető
található	észrevehető
használható	megvehető
elhanyagolható	kivehető
megvásárolható	nagyehető
kifogásolható	éghető
kovácsolható	hihető
kapható	szavahihető
lecsapható	kivihető
felcsapható	telhető
járható	kitelhető
várható	lekicsinyelhető
zárható	kezelhető
olvasható	képzeltető
mosható	remélhető
mozgatható	közölhető
vitatható	köszönhető
kimutatható	hozzáférhető
látható*	tűrhető
belátható	megvesztegethető
megbocsátható	visszavezethető
alakítható	megközelíthető
állítható	sejthető
beszámítható	menthető*
összehajtható	áttekinthető
nyújtható	érthető
választható	közérthető
osztható	sebezhető
megbízható	érezhető
hordozható	kiérezhető
hajózható	élvezhető
-hető (VégSz. 320—21):	beköltözhető

Összesen tehát 45 *-ható* és 37 *-hető* képzős származékot szótároztak, ez együtt 82 adat.

A szintagmává alakítás alapján a következőképpen oszlanak meg a példák:

a) *főnévi igenév + lehet* (passzív szemléletű) 75 adat.
Pl. *várható* = *várni lehet*¹

¹ Az ÉrtSz. meghatározása is ezt mutatja: "Várható... Olyan dolog, amelyet várni..., amelynek bekövetkezésére számítani lehet." (VII, 245).

Tágabb szintaktikai környezetben még folytatni kell az átalakítást.

Kiinduló mondat:

„Jelentős *változás várható* a jövő esztendőben a nagylaki határátkelőhelyen.”

(Délmagyarország 62. évf. 147. szám 5. l.)

Átalakított mondat:

Jelentős *változást lehet várni* a nagylaki határátkelőhelyen.

A kiinduló mondat alanya helyére tárgy került, és így a predikatív viszony is megváltozott.

Az átalakítás azonban nem kíván feltétlenül szintagmával való helyettesítést:

vmi várható = vmit várhatunk

Az iménti példán szemléltetve:

Kiinduló mondat:

„Jelentős *változás várható* a jövő esztendőben a nagylaki határátkelőhelyen.”

Átalakított mondat:

Jelentős *változást várhatunk* a jövő esztendőben a nagylaki határátkelőhelyen.

(Persze, a személyragos igealakokat is felfoghatjuk úgy, mint sűrített szintagmákat.)

b) *főnévi igenév + képes(tud)* (aktív szemléletű)

6 adat.

Pl. *éghető = égni képes*²

A transzform mondatba ékelve itt nem olyan természetesen adódik, mint az előző típusban. Ez utóbbi ugyanis állítmányként nem fordul elő, ezért a jelzős szerkezet mondatá alakításával lehet csak érzékeltetni a képzett szóba sűrűsödött szintagmatikus viszonyt.

Kiinduló mondat:

„A padlás csupa *éghető* holmival volt tele” (az ÉrtSz. II, 24 példája).

Átalakított mondat:

A padlás csupa olyan anyaggal volt tele, amely *égni képes* (= gyúlékony).

c) Egyetlen példában olyan mértékű a képzőszilárdulás, hogy csak szinonimával helyettesíthetjük, minden egyéb transzformáció erőszakolt. Ez a *lehető* szó nyomósító használatára érvényes. Ilyenkor mindig felsőfokú melléknévhez vagy határozószóhoz kapcsolódik. Pl.: „Így aztán többé-kevésbé egymást is tanítottuk, ami persze a *lehető legtermészetesebb* dolog...” (Kortárs XV, 400).

(A *lehető*-nek az előző, b) típushoz tartozó felhasználására vö. ÉrtSz.).

2.3 A fenti csoportok vizsgálata felveti egyrészt a szófaji hovatartozás kérdését, másrészt a *ható/hető* képzős deverbális származékok igei alapszava tárgyias vagy tárgyatlan voltak figyelembevételét is.

2.31 Vizsgált képzőnket melléknévképzőként tartják számon (vö. MMNyR. I, 383; MMNy. 138), bár általában utalnak igenévképzői jellegére is (vö. MMNyR. I, 392, II, 127; MMNy. 238). Az ÉrtSz., illetőleg VégSz. példáinak szófaji értéke kivétel nélkül melléknév, emellett 6 főnévi használatú is lehet, vagyis kettős szófajú.

² Az ÉrtSz. meghatározásában *ható* igét találunk: „*éghető*... Olyan anyag, amely tüzet foghat, meggyulladhat, eléghet.” (II, 24).

Ezeket a felsorolásban *-gal jelöltem meg. Ennek az értékelésnek az alapján elfogadjuk a melléknévképzői funkciót. Az alkalmi igenévképzői szerepet célszerű különválasztani, mert ilyenkor nem egységes képzőként viselkedik a *ható/hető*, hanem továbbképzéssel van dolgunk: *hat+ó~het+ő*.

A szószervezetté való átalakítás alcsoportjai tehát szófaji tekintetben nem különülnek el. Legfeljebb a szófajra jellemző mondatrészszerop korlátozódik a b) és c) csoportnál csupán jelzői funkcióra, állítmányként ezek nem szoktak előfordulni.

2.32 Tárgyasság tekintetében az a) típusba tartozókról megállapíthatjuk, hogy alapszavuk tárgyias ige. Ezt mutatja a tágabb környezetben végzett transzformálási lehetőség is, mint már láttuk. Vannak azonban kivételek, néhány olyan igekötős származék, amely — éppen a képző felvétele miatt — csak látszólag tárgyias, pseudo-tárgyiasnak mondhatnánk. Ilyenek a felsoroltak közül a következők: *megbízható*, *beköltözhető*, *hozzáférhető*; ezek igei alapszava határozói vonzatot mutat: *megbízik vkiben, vmiben*; *beköltözik vhoва*; *hozzáfér vmihez*. Két származék igei alapszava viszont már a tárgyassá válás útjára lépett, ezek: *lakható*, *járható*. Szabályosnak így a tárgyias alapigét kell tekintenünk. Ha tárgyatlan alapszóból képzett származék is bekerül a csoportba, nyelvhelyességi problémát okoz.

A b) típusba tartozók alapszava lehet tárgyatlan: *éghető*, *telhető*, *kitelhető*; lehet tárgyias is: *megmondható*, *fegyverfogható*, *nagyehető*. Ez utóbbi három sajátos használatú vagy összetett volta miatt elkülönül az előzőktől.

Megmondható; Az ÉrtSz. (IV, 1116) a melléknévi használatot ritkának jelzi, példát nem is idéz rá. Meghatározása alapján az a) típusba sorolhatjuk. Főnévi szerepű használata szóhasználatban szokásos, de mindig csak egyes harmadik személyű birtokos személyjeles alakban. Ezt a használatát a szakirodalom a *ható/hető* képző aktív jelentésű származékokat létrehozó szerepére idézi példaként (vö. MMNyR. I, 384).

Fegyverfogható, *nagyehető*; összetett szók, az előtagot az első esetben jelöletlen tárgyi, a másodikban határozói tárgyi determinánsnak tekinthetjük.

3. Az ÉrtSz. példái nem csupán a mai és nem föltétlenül az irodalmi, illetőleg köznyelv anyagára épülnek. Ezért a benne regisztrált és fentebb bemutatott állapot érvényességét ellenőriznünk kell, s adatait ki kell egészítenünk szigorúan vett mai példákkal.

3.1 A mai állapot bemutatására két, azonos időpontban megjelent folyóirat-számot vizsgáltam meg: a Kortárs 1971. márciusi számát (165 lap terjedelmű), illetőleg a Magyar Nyelvőr 1971. január—márciusi számát (128 lap terjedelmű). E két különböző rendeltetésű és témakörű folyóirat alkalmas arra, hogy a vizsgált képző funkcióit kellőképpen megvilágítsa, és elterjedtségi körét illusztrálja.

3.11 A Kortárs említett számában 84 adatot (=55 különböző szó) találunk a képzőre¹. Ezek felsorolását mellőzöm, csupán azokat emelem ki, amelyek többször fordulnak elő.

Kétszer fordul elő:

áttekinthető	követhető
érthető	megmondható(ja)
észrevehető	remélhető
érzékkelhető	várható
kapható	vitatható

¹ Az igekötős összetételeket külön szónak tekintjük.

Háromszor fordul elő:
 használható
 tekinthető

Külön kell szólni a két leggyakrabban előforduló származékról, ezek: *lehető*, *látható*.

Lehető: fokozószoói értékben háromszor szerepel, ezenkívül határozóraggal két esetben: *lehetővé (tesz)*, *lehetőleg*. Az utóbbi használatában határozószónak is szokták tekinteni (vö. ÉrtSz. IV, 675), bár a ragszilárdulás még nem teljes rajta.

Látható: alapalakban kétszer; *-lag* raggal kétszer; *-vá* raggal kétszer; *-an* raggal négyszer (ebből kétszer a *szemmel láthatóan* frazeológiai egység tagja).

Az 55 önálló szó közül a transzformálási formák a) típusába tartozik 53, a b) típusba 1, a c) típusba 1.

Az a) típusba tartozók alapszava 52 esetben tárgyas; tárgyatlan az alapszó a *megbízható* melléknévben —, erről az ÉrtSz. példáit elemezve már szóltunk.

A b) típusba sorolhatjuk a szokatlanul hangzó *közlésre kerülhető* kifejezést: „Nagyon szerettem volna közölni a lapban, speciális kívánalmaimnak azonban ez a regény nem felel meg, mert: túl hosszú s a hosszúsággal nem áll egyenes arányban *közlésre kerülhető* részleteinek az érdeke.” (Becskey Andor: A tanítvány, Kortárs XV, 444). Transzformációja nehézkes az alapul szolgáló terpeszkedő kifejezés miatt, de csak annyiban helytelen, amennyiben az alapkifejezés is az. Képzését nem helyteleníthetjük, mert van rá analógia, ha nem is nagy számban. — Alapszava tárgyatlan.

A c) típust itt is a *lehető* szó képviseli.

3.12 A Nyelvőr példáinak száma 178 (= 108 különböző szó).

A gyakoriság szempontjából más arányokat tapasztalunk, mint az imént. A lexikális előfordulásra itt magasabb számú mutatókat kapunk.

Leggyakrabban: tízszer fordult elő a *megfigyelhető* melléknév.

Hétszer fordul elő:
elképzhető
feltehető

Hatszor fordul elő:
tekinthető

Ötször fordul elő:
érzékkelhető
található

Négyszer fordul elő:
elfogadható
látható
olvasható

Háromszor fordul elő:
áttekinthető
érthető

Kétszer fordul elő:

<i>ejthető</i>	<i>magyarázható</i>
<i>felmérhető</i>	<i>megbízható</i>
<i>hordható</i>	<i>meghatározható</i>
<i>köszönhető</i>	<i>nevezhető</i>
<i>levezethető</i>	<i>nyújtható</i>
<i>levonható</i>	<i>tapintható</i>
	<i>visszavezethető</i>

Külön vizsgáljuk meg itt is a *lehető* előfordulásait! Fokozósói értékben háromszor szerepel, határozóraggal hatszor, ebből *lehetővé (tesz)*: négyszer; *lehetőleg*: kétszer.

A 108 önálló szó közül a transzformok első, a) típusába tartozik 106, a b) típust az egyetlen *váltható* szó, a c) típust pedig — az előzőhöz hasonlóan — a *lehető* szó képviseli. Az első típusban az alapszók tárgyaskok, kivétel a *megbízható*; a másodikban és harmadikban tárgyatlanok.

3.2 Az összehasonlításból első pillantásra láthatjuk, hogy a javarészt szépirodalmi szövegeket közlő Kortársban kisebb a *ható/hető* megterheltsége, mint a tudományos nyelvet, értekező stílust képviselő Nyelvőr-számban. Az előbbiben az átlagos előfordulás laponként 0,5 *ható/hető* képzős szó, az utóbbiban viszont 1,39; tehát hozzávetőleg háromszorosa az előzőnek. Ha pedig a Kortárs tartalmát is figyelembe vesszük, azt tapasztaljuk, hogy verses szövegben szinte egyáltalán nem fordul elő a vizsgált képzővel alkotott származék. Az egyetlen adatot a *látható*-ra találjuk, Papp Lajosnak Marceau című versében, azonban nem nyelvi klisé az értéke — bár formája önmagában arra emlékeztet (*láthatóvá lesz*) —, mert kontrasztot képez antonim képzős párjával: a *láthatatlan* szóval:

A megfoghatatlan
színeket ölt
egy mozdulatban
Láthatóvá lesz
a *láthatatlan*
gondolat

A Kortárs többi példája javarészt a Szemle-rovatból, tehát értekező stílust képviselő ismertetések nyelvéből való.

3.3 Mindez azt mutatja, hogy képzőnknek határozott stílusértéke, pontosabban: bizonyos stílusréteget jellemző hírértéke van; nem a szépirodalmi, hanem az értekező (tudományos, hivatalos, publicisztikai) stílus gyakori velejárója. Ez nem azt jelenti, hogy kizárólagos érvényesülési területe az utóbbi volna, pusztán a produktivitása nagyobb mértékű ezen a területen.

Ezt az általánosító megállapítást nemcsak az említett folyóiratszámok igazolják, elég, ha belelapozunk bármely szépirodalmi kiadványba, folyóiratba, illetőleg tudományos vagy hivatalos stílust képviselő munkába, többé-kevésbé hasonló megoszlást tapasztalunk, bár a szerzők egyéni kifejezőmódja is erősen befolyásolja a képző gyakoriságát.

Kétségtelen, hogy nyelvészeti munkákban sokszor megtaláljuk azokat a *ható/hető* képzős alakokat, amelyek az előbbi példatárban is többször fordultak elő, s amelyek jórészt az ÉrtSz. mint önálló képzett szókat szótározza.

3.31 Kérdés, miből ered a képzőnek ez a használati kötöttsége.

A választ a származékok mondatbeli felhasználása adja. Azok, amelyek a legtöbb tagot tartalmazó a) típusba tartoznak, háromféle mondattani szerepkörben szoktak előfordulni, éppúgy, mint a melléknevek általában: állítmányi, illetőleg jelzői és határozói funkcióban. (Főnévi szerepből adódó mondatbeli használatuk ritka, s nem igényel magyarázatot.) Állítmányi szerepük a legmegterheltebb. A leggyakrabban szereplők (*elképzelhető, érthető, érezhető, igazolható, kimutatható, látható, megállapítható, megfigyelhető, megtalálható, található, tekinthető, tulajdonítható, várható*) mind olyan kifejezések, amelyek a tájékoztató, magyarázó, bizonyító szándékú értekező előadásmódnak nélkülözhetetlen kellékei. Egyéni alkotások ezzel szemben főként az irodalmi igényű írásokban fordulnak elő, mint például: „Most aligha, de napfénynél *kirajzolható*; — hol húzódot a szöges drótkerítés...” (Tolnai Gábor: »...Szerbia ormán...«, Kortárs XVI, 269), de — mint említettük — jóval kisebb számban.

Ebben az állítmányi szerepben a *ható/hető* képzős szók az általánosításnak mai nyelvünkben legelterjedtebb kifejezői. A MMNyR. (II, 127) a következőket írja: „A *-ható~-hető* végű, igenévi (és egyúttal melléknévi) jellegű állítmány kivált határozatlan alanyú vagy személytelen cselekvések kifejezésére alkalmas, mégpedig különösen szenvedő értelemben...” Ez a megállapítás — mint láttuk —, az előzőkben bemutatott első típusra érvényes, amely — a névszói állítmányra egyébként is jellemző nagyobb mértékű általánosító képesség birtokában — rendkívül alkalmas arra, hogy az értekező nyelvi stílusban az egyetemesebb érvényű végkövetkeztetések kifejezőeszköze legyen.

Az igényesebb nyelvhasználat — mivel a monotoniságot kerülni akarja — olykor használja helyette az alapige *ható* képzős, ugyancsak általánosító szerepű többes első személyét. Ez — mondanivalóját tekintve — megfelelője, mégis jóval személyesebb (sőt olykor familiáris) vonatkozású, mert a beszélő — az igei személyrag jelenléte miatt — a cselekvők körébe mindig belefoglaltatik: „A szövegvariánsok között tehát *megkülönböztethetünk* nyelvi variánsokat, rész-, pontosabban formula-variánsokat és formavariánsokat.” (Voigt Vilmos: A szólások változatainak szintjei: Nyr. XCV, 31; a cikkben jóval több adat van a *ható/hető* képzős megoldásra.) (A harmadik személyű igealak használata ritka.)

A jelzői szerep valamivel ritkább az állítmányinál, de — érdekes módon — az előbbinél gyakrabban megtalálhatjuk a szépirodalmi igényű nyelvezetben, bizonyára azért, mert sűrítő szerepe a cselekvés lehetőségének mint tulajdonságnak bemutatására teszi képessé; így terjedelmes szintagmát egyszerűsít, és nemigen pótolható más kifejezésmóddal. Például: „A végtelen arányok felé táguló, ugyanakkor mégis szűkülő — mert a költői szemlélet számára is *megfogható* és *közvetíthető* — világban csapongva, eleinte meglehetősen rendszertelenül tájékozódnak a Nyugat munkatársai.” (Rónay László: A „Nyugat” és a világirodalom: Nagyvilág 1971/10, 1547. 1).

Legritkább a határozóként való felhasználás, pl.: „Jegyzeteimet — melyeket a sorjában napvilágot látó kötetek ürügyén *folytathatóknak* vélek — tiszteletadásnak is szántam.” (Kóháti Zsolt: Jegyzetek a novellairó Németh László stílusáról: Nyr. XCV, 50.)

3.32 A származékok b) típusában a csekély előfordulás mutatja, hogy a képző ebben a felhasználásban termékeny ugyan, de nem gyakori.

4. Végeredményképpen a következő tulajdonságok jellemzik a képzőt:

¶ 4.1 Származékai három csoportot alkotnak. Ezek közül a képző az első típusban a legproduktívabb: tárgyias igékből szabályszerűen alkot passzív jelentésű mellékeveket, tehát produktivitásának foka — KÁROLY SÁNDOR szakkifejezésével (vö. NyK. LXVII, 284) — ragszerűen szabályos. Elevenségét mutatja, hogy nem régen átvett idegen szavakhoz is hozzájárul ugyanilyen jelentésben, mint például az e:em-zett Nyelvőr-számban találjuk: *generálható, strukturálható*.

A második típusba sorolt, aktív jelentésű származékok ritkák, de a képző ebben a szerepben sem terméketlen. A régi minták alapján (vö. MMNyR. I, 384) — éppen nyelvészek alkotásaképpen — született néhány újabb, aktív jelentésű képzett szó. Tárgyas alapigéből: „Az első esetben terminológiánk zavart *okozható* bizonytalanságát, meghatározatlanságát növeljük...” (Deme: A jelöletlen határozós összetételek kérdéséről: MNy. XLIX, 150); tárgyatlan alapszóból: „A magyar nyelvtudomány szakember-utánpótlása tervezéséhez, szervezéséhez ... az MTA Magyar Nyelvtudományi Munkabizottsága készítsen az utánpótlásra *számbajöhetőkről* részletesen adott nyilvántartást...” (Temesi Mihály: A szakember-utánpótlás problémái a magyar nyelvtudományban: a Munkabizottság számára 1972-ben készített beszámoló kéziratának 30. lapján, a Javaslatok 8. pontja).¹ Az irodalom nyelvében is elő-előfordul: „A *bekövetkehető* fordulat ellenére, a kérdést embernek kell feltenni.” (Cseres Tibor: Magyar fa: Juglans Regia, Kortárs XVI, 198). A képzőproduktivitás fokát produktívnak minősíthetjük (vö. KÁROLY SÁNDOR: i. h.).

A harmadik típus elszigetelődött, nem is alkot igazán típust, hiszen egyetlen szót soroltunk ide; ennek következtében itt a képző önálló jelentéséről nem is beszélünk, hanem inkább a szó egyedi jelentésváltozásáról.

4.2 A képzőt szerkezete alapján az összetettek közé sorolja a szakirodalom (vö. MMNyR. I, 342). (Nem szerepe, csupán felismerhető szerkezeti elemei, alapján bizonyul összetettnek. Az egységes képzővé válást az is mutatja, hogy a második elem; az *ó/ő* igenévképző tárgyias alapigéből szabályosan aktív származékokat hoz a mai nyelvben létre, ezzel szemben a *ható/hető* tárgyias alapigéből szabályosan passzív származékokat alkot. Ez a szerep nem tulajdonítható a *hat/het*-nek sem, tehát az egységes új képző jellemzője.

Másrészt a *hat/het* ragszerűen szabályos módon járulhat hozzá minden igéhez, a *ható/hető*-ről viszont ezt csak az első szerepében mondhatjuk el, mint fentebb tapasztaltuk, ez a tény is a képző összeforrottságát igazolja.

4.3 Antonim képzőpárja a *hatatlan/hetetlen*. Nem mindig találjuk azonban meg a képzett párokat, illetőleg a származékok nem mindig ellentétes jelentésben állnak szemben egymással, mint: *tehető*, de: *tehetetlen*; van *fáradhatatlan*, nincs *fáradható* stb. Az analógia kétségtelen jelenlétét mutatja azonban e képzőpár esetében, hogy ritka, mesterkéltnak ható kifejezések is létrejönnek olykor, s létüket más-ként, mint analógiás úton, nehéz volna megmagyarázni. Így például: „...szinte *számbavehetetlenül* sorakoznak a nevek...” (Rónay László: A „Nyugat” és a világ-irodalom: Nagyvilág 1971/10, 1554. 1).

4.4 Stílusértékéről megállapítottuk, hogy leggyakrabban az általánosítást nagymértékben igénylő értekező prózában, illetőleg a publicisztikai és hivatalos stílusban fordul elő, versekben viszont nagyon ritka.

¹ Az utóbbi két példában a tárgyi, illetőleg a határozói bővítémi jelenléte miatt valóságos, ható igékből alkotott igenévre is gondolhatunk, így az aktív jelentés természetes.

4.5 Végül vessük még fel a nyelvhelyesség szempontját is. A MMNyR. (II, 115) erről is nyilatkozik: „Az általános alanyú cselekvő igei állítmány elkerülésére sokféle szerkesztésmód elterjedt. Ezek közül legközönségesebb talán a *-ható~-hető* képzős névszói állítmányé: *megállapítható, megfigyelhető...* stb. Ezt a mondatformát azonban nyelvművelő szakirodalmunk elsősorban a határozatlan alanyú, illetőleg személytelen cselekvések kifejezésére ajánlja; az általános alanyhoz valamivel jobbnak mondja a többes számú 1. vagy 3. személyű igei állítmány használatát: *Ezt az egységet még idén üzembe állíthatjuk (állíthatják).*”

Meg is fordíthatjuk a tételt: a gyakran szereplő *ható/hető* képzős névszói állítmány elkerülésére célszerű olykor a személyragos igealak behelyettesítése. Önmagában tehát nem rejt nyelvhelyességi problémát, csak túlzott használata kerülendő. Aktív jelentésű származékait sem hibáztathatjuk, hiszen mind a régi, mind a népnyelvben van példa rá (vö. MMNyR. I, 384).

Sűrítő képességét néha haszonnal lehet alkalmazni. A következő mondatban például segítségével került el az író, hogy ugyanazon főnév két, egymást követő igei állítmánynak előbb alanya, majd tárgya (és így feltétlenül megnevezendő) legyen: „Mindig is tagadta, hogy *létezik, elképzelhető* múzsaiatlan műfordító ...” (Falus Róbert: Non omnis moriar; Nagyvilág 1971/10, 1559. 1).

ÜBER DIE FUNKTION DES BILDUNGSSUFFIXES HATÓ/HETŐ IN DER HEUTIGEN UNGARISCHEN SPRACHE

von

FRAU M. VELCSOV

Zur Charakterisierung der Bildungssuffixe gibt die Transformation in Syntagmen einen sicheren Grund. Auch die Untersuchung der Produktivität von Bildungssuffixen ist wichtig, aber nicht nur im allgemeinen, sondern in jeder ihrer Funktionen. Solche Untersuchungen wurden in Verbindung mit dem Suffix *ható/hető* von dem Verfasser vorgenommen und es wurden folgende Schlussfolgerungen festgestellt. Die Derivate von diesem Adjektivableitungssuffix bilden zwei Hauptgruppen:

1. Aus transitiven Verben leitet es regelmässig Adjektive von passiver Bedeutung ab;
2. die Ableitungen von aktiver Bedeutung sind selten, aber das Bildungssuffix ist auch in dieser Rolle nicht improduktiv;
3. es ist für seinen Stilwert bezeichnend, dass es am öftesten in der abhandelnden Prosa vorkommt, in Versen kommt es nur selten vor.